

Etymos' etymologi: absolutte og relative sandheder^{*)}

v/ George Hinge

græsk <i>etymo-logiā</i> "læren om ordenes egentlige betydning" ordet sandsynligvis dannet av stoikerne (3. årh. f.Kr.)	En række nært beslægtede ord: <i>étymos</i> "sand, egentlig" <i>etētymos</i> "sand, egentlig" <i>eteós</i> "sand; god" <i>etázō</i> "undersøge, godkende"
---	---

Tidligere forslag

Forbindelse oldindisk *satyá-* "sand" og græsk *hósios* "hellig, lovlige" på én av to måder:

1. **s-e-t-* "værende": roden rekonstrueres dog nu **h₁es-* og afledningen ville være højst usædvanlig
2. **set-* "slå fast": roden er ellers ubelagt (formodet forbindelse med **steh₂₋* "stå, stille")

Nyt forslag

Den reduplicerede form *etētymos* taler for **h₁t..* ("attisk reduplikation" <= laryngalforlyd).
Præteritumsformerne *ētazon*, *ētasa* taler for **h₁t...* (temporalt augment <= laryngalforlyd)

Derfor: ie. **h₁teuh₂₋* "være stærk, virke", der svarer til håndbøgernes **teuH-* "betragte, beskytte" og **teuh₂₋* "svulme, være stærk" (dog med udskillelse av de utallige "svulme"-ord i en særlig rod = **tuh₁₋*):

Græsk *etētymos* er dermed formelt identisk med sanskrit *tūtuma-* "virksom"

< ie. **h₁e-h₁tuh₂₋mo-*

(med regelmæssig forskellig vokal i reduplikationsstavelsen og regelmæssigt tab av den anden laryngal)

Til samme rod f.eks.:

- **h₁teuh₂₋* > sanskrit *tāvīti* "være stærk", *tūtava* "være gyldig" osv.
- **h₁tuh₂₋je-* > græsk *etázō*, latin *tueor* "betragte, beskytte"
- **h₁tuh₂₋to-* > latin *tūtus* "sikker"
- **h₁tuh₂₋uo-* > græsk *sōs*, *sá(w)os* "sikker"
- **h₁teuh₂₋o-* > græsk *eteós* "sand, god"; germansk *þewaz* "tjener, slave" < "opsynsmand"??

Græske sandhedsord

- *hósios* "hellig" <= "sand, værende" (< **h₁s₁ŋt-jo-*, **h₁s₁ŋt-*, sanskrit *satyá-*, dansk *sand*, *synd*)
- *étymos*, *etētymos* "sand" <= "virksom"
- *alēthēs* "sand" <= "ikke skjult" (*a-* + *lanthánō* "være skjult, glemt")

^{*)} Foredrag holdt ifm. Temadag om etymologi, Etymologisk Netværk og Kernefeltet Sprogforadning, KU, 29.3. 2007
Den fremlagte etymologi er beskrevet i artiklen "The Authoritative of Truth and the Origin of *ἰστος* and *ἔτυμος* (= Skt. *satyá-* and *tūtumá-*)", in: *Greek and Latin from an Indo-European Perspective*, Cambridge 2007 [under udgivelse].

Rig Veda 1.50.5-6

अवा नु कं ज्यायान्यज्जवनमो महीं त ओमात्रां कृष्टयो वदुः ।
असौ नु कमजरो वर्धाश्च विश्वेदेता सवना त्तुमा कृषे ॥
एता विश्वा सवना त्तुमा कृषे स्वयं सूनो सहसो यानि दधिषे ।
वराय ते पात्रं धर्मणं तना यज्ञो मन्त्रो ब्रह्मिघतं वचः ॥

[áva: nú kã dʒjá:ja:n jadʒnávanaso: mahí: ta ó:ma:trā: kṛṣṭájo: viduh
áso: nú kamadzáro: várd^ha:ṣṭa víṣve:d e:tá: sávana: tu:tumá: kṛṣe:
e:tá: víṣva: sávana: tu:tumá: kṛṣe: svajā́ su:no: saḥaso: já:ni dad^hiṣé:
vára:ja te: pá:trā d^hármaṇe: tána: jadʒjó: mantró: bráhmó:djatā vátʃah]

”Schütze doch ja die Opfereifrigen als der Überlegene! Die Völker kennen deine große Hilfsbereitschaft. Du wirst ja alterlos bleiben und noch wachsen. Alle diese Somaopfer hast du wirkungsvoll gemacht. All diese Somaopfer hast du wirkungsvoll gemacht, welche du, Sohn der Kraft, selbst dir angeeignet hast. Nach deinem Wunsche, zu deiner Verfügung sind der Reihe nach der Becher, das Opfer, das Dichterwort, das angehobene Erbauungswort und die Rede.” (overs. Geldner)

Iliaden 1.555-9

νῦν δ' αἰνῶς δεῖδοικα κατὰ φρένα, μή σε παρείπη
ἄργυρόπεζα Θέτις, θυγάτηρ ἄλιόιο γέροντος·
ἠερίη γὰρ σοί γε παρέζετο καὶ λάβε γούνων.
τῆ σ' οἴω κατανεῦσαι ἐτήτυμον, ὡς Ἀχιλλῆα
τιμῆσης, ὀλέσης δὲ πολὺς ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν.

[n̥v:n d aĩnō:z dé:doĩka kata p^hrēna mé: se paréipe:ĩ
argyrópedza t^hétis, t^hygáte:r alí'oisi gérontos
e:erí'e: gār sóĩ ge parézeteto kaj lábe gó:no:n.
tē:ĩ s o'íō: katanēusaj eté:tymon] o:s ak^hilē:ʔa
ti:mé:se:ĩs, olése:ĩs de polýs epi ne:ũsin ak^hai'ō:n]

”Nu befrygter jeg slemt at den sølverfodede Thetis, barn af den gamle af havet, har fået dig rigtig besnakket. Hos dig sad hun i morges og holdt dig med armen om knæet. Hende tænker jeg gav du dit nik på at skaffe Achilleus hæder og lade en mængde Achaiier falde ved flåden.” (overs. O.S. Due)

Hesiod, Theogonien 207-210

τοὺς δὲ πατὴρ Τιτῆνας ἐπὶ κλησὶν καλέεσκε
παῖδας νεϊκέων μέγας οὐρανός, οὓς τέκεν αὐτός·
φάσκε δὲ τιταίνοντας ἀτασθαλίη μέγα ῥέξαι
ἔργον, τοῖο δ' ἔπειτα τίσιν μετόπισθεν ἔσεσθαι.

[tò:z dè patè:r ti:tē:nas epíklesij kalé'eske
pâidas neĩke'ō:m mégas o:ranós, ò:s téken autós
pháske dè ti:táinontas atast^halí'e:ĩ méga réksaj
érgon, tōĩ'ō d epeĩta tísin metópist^hen ésesthaj]

”Efter den tid deres fader, den mægtige Uranos, kaldte dem, som var børn af ham selv, med det skæmmende tilnavn, titaner. thi mens de strakte sig frem i formastelighed de forbrød sig højligt, og senere hen ville straffen dem ramme til gengæld” (overs. L. Andersen)

Første Mosebog 4.25

וַיִּדַע אָדָם עוֹד אֶת-אִשְׁתּוֹ הַתְּלֵד בּוֹ וַתִּקְרָא אֶת-אִשְׁתּוֹ שֵׁן
[wa:j:e:ða: ʔa:'ða:m 'ʕo:ð 'eθ ʔiʃ'to:, wa't:e:ləð 'be:n wat:iq'ra: ʔeθ ʃə'mo:
[e:θ, ki: [ʔa:θ] li: ʔelo:'hi:m 'zera: ʔa'he:r 'taħaθ 'heβel, ki: hara:'yo: 'qa:jin]

”Og Adam lå igen med sin kone, og hun fødte en søn og gav ham navnet Set. »For Gud har givet mig en anden søn i stedet for Abel, for ham slog Kain ihjel,« sagde hun.” (overs. DBS)